9.12.2021

Aihe: Valtioneuvoston selvitys: Komission työohjelma vuodelle 2022 (E 122/2021 vp)

1. Keskeiset huomiot

Sitra kiittää mahdollisuudesta lausua EU-komission työohjelmasta vuodelle 2022. Sitran lausunnon keskeiset huomiot on koottu alle.

- Vihreää siirtymää on edistettävä ripeästi, tehokkaasti ja reilusti.
- Ilmastojohtajuus on kansallisen edun puolustamista.
- Digitaalisessa siirtymässä tulee huomioida vihreän kehityksen lisäksi myös demokratia, ihmisoikeudet sekä yksilöiden ja yritysten digitaalinen itsemääräämisoikeus.
- Arvopohjainen datatalous on eurooppalainen kilpailu- ja menestystekijä ja EU:n tulee edistää laajasti reiluja pelisääntöjä.
- Demokratiasta tulee tehdä komission työohjelman läpileikkaava periaate.
- Kansalaisten osallistumistapojen kytkentää päätöksentekoon tulee vahvistaa.

2. Sitran lausunto

Vihreää siirtymää edistettävä ripeästi, tehokkaasti ja reilusti (Euroopan vihreän kehityksen ohjelma)

Glasgow'n ilmastokokouksessa EU sopi osana kansainvälistä yhteisöä, että päästösitoumuksia pitää tarkistaa vuoden 2022 aikana. Useiden selvitysten mukaan EU:n reilu osuus 1,5 asteen mukaisesta päästöpolusta edellyttää nykyistä vahvempia tavoitteita. Siksi valmiuspaketin pitää johtaa selvästi yli 55 prosentin päästövähennykseen vuonna 2030. On hyvä, että valtioneuvoston kannassa nostetaan esiin mahdollisuus ylittää EU:ssa vuodelle 2030 asetettu päästötavoite. Tavoitteen ylittämisen tulisi näkyä johdonmukaisesti valtioneuvoston valmiuspakettia koskevissa kannoissa.

Komission työohjelmaan kuuluu sääntelykehys hiilipoistumille. Sitra pitää tärkeänä, että selkeä, läpinäkyvä ja ympäristöuskottavuuden takaava sääntelykehys saataisiin aikaan mahdollisimman pian.

Kiertotalouden keskeisin sisältö koostuu vuoden 2022 maaliskuulle viivästyneestä kestävän tuotepolitiikan aloitteesta. Kestävän tuotepolitiikan aloite on vahva ja kannatettava työkalu kokonaisvaltaisen kestävyyden valtavirtaistamisessa tuotteissa, palveluissa ja liiketoimintamalleissa. Kiertotaloutta vauhdittava tuotepolitiikka on lisäksi keskeinen keino tuotannon ja kulutuksen ympäristöjalanjäljen pienentämiseen. Työohjelmaan kuuluva

kuluttajansuojaa vahvistava korjauttamisoikeus on Sitran näkökulmasta kannatettava toimi, joka edetessään vahvistaa kulutustuotteiden kiertotaloutta ja siten siirtymää kohti hiilineutraalia kiertotaloutta.

Ilmastoneutraalius edellyttää isoja muutoksia monilla alueilla ja toimialoilla. Siirtymä on toteutettava reilulla tavalla, jotta kaikki pysyvät siinä mukana. Reiluuden turvaamiseen on kuitenkin monia mahdollisia keinoja, eikä reilu siirtymä saa jäädä kiinni ehdotetun sosiaalirahaston läpimenosta. Reilun siirtymän varmistaminen ja pitkäjänteisestä ilmastopolitiikasta kiinnipitäminen ovat prioriteetteja erityisesti nyt korkeiden energianhintojen aikana.

Ilmastojohtajuus on kansallisen edun puolustamista (Vahvempi Eurooppa maailmannäyttämöllä)

Jotta ilmastokriisin ja luontokadon ratkaisemisessa voitaisiin onnistua, se pitää ottaa lähtökohdaksi kaikessa poliittisessa päätöksenteossa. Sitra (2021) on esittänyt, ettei ilmastojohtajuus ole hyväntekeväisyyttä, vaan pitkän päälle kansallisen edun puolustamista. Työkaluja ilmastojohtajuuden edistämiseen on monia, ja yksi keskeinen on EU-vaikuttaminen.

Sitra pitää hyvänä, että komissio on nostanut kansainvälisen energiasiirtymän osaksi Vahvempi Eurooppa maailmannäyttämöllä -osiota. Glasgow'n ilmastokokouksessa ilmoitettiin aloitteesta, jossa kansainvälinen yhteisö EU mukaan luettuna tukee Etelä-Afrikkaa kivihiilestä irtautumisessa. Yhteistyön mahdollisuuksia on lukuisia, ja näihin on nyt tartuttava päättäväisesti ja siltoja rakentaen.

EU voi kasvattaa ilmastopolitiikkaansa vaikuttavuutta omien vahvojen tavoitteiden saavuttamisen lisäksi varmistamalla mahdollisemman suuri vaikuttavuus ilmastorahoituksen ja ilmastodiplomatian avulla. Suomi on näyttänyt tietä ja johtajuutta esimerkiksi perustamalla Maailman Kiertotalousfoorumin (World Circular Economy Forum, WCEF).

Reilu datatalous edistää hyvinvointia ja kilpailukykyä (Euroopan digitaalinen valmius)

Sitra tukee komission päämäärää saada EU:n digitaalinen siirtymä toteutettua vuoteen 2030 mennessä. Ilman jaettua tahtotilaa ja jäsenmaiden tavoitteellista kiritystä EU uhkaa jäädä jälkeen digitaalisessa murroksessa kilpailijoistaan, ja menettää mahdollisuuden vaikuttaa digitalisaation arvopohjaan ja pelisääntöihin. Komission aloite EU:n ja sen jäsenmaiden yhteisistä digitalisaation vuosikymmentavoitteista (Digitaalinen kompassi ja digitaalisen vuosikymmenen polku) on tervetullut, sillä digitaalisen siirtymän saavuttaminen kuluvan vuosikymmenen aikana vaatii koordinoitua yhteistyötä jäsenmaiden ja komission kesken ottaen erityisesti huomioon epätasainen lähtötilanne jäsenmaiden välillä (DESI 2021).

9.12.2021

Datatalous on oleellinen osa Euroopan digitaalisen politiikan ohjelmaa ja sen on myös oltava näkyvästi keskeinen osa Euroopan digitaalista siirtymää edistävää politiikkaa. Reilun datatalouden pelisäännöt ovat keskeisessä asemassa niin eurooppalaisen kilpailukyvyn kuin EU:n itsemääräämisoikeuden varmistamisen kannalta digitaalisessa maailmassa.

Arvopohjainen digitalisaatio ja reilu datatalous ovat EU:lle keskeinen kilpailutekijä. Sitra pitää hyvänä, että digivihreä siirtymä, kestävyys ja oikeudenmukaisuus ovat korostetusti esillä komission työohjelmaa poikkileikkaavina teemoina. Näiden teemojen lisäksi Euroopan digitaalisen politiikan ohjelmassa täytyy näkyä vastuullisuus ja digitaalinen itsemääräämisoikeus entistäkin vahvemmin. Digitaalisen itsemääräämisoikeuden tulisi olla osa eurooppalaisia digitaalisia periaatteita, jotka ohjaavat perus- ja ihmisoikeuksien rinnalla niin digitaalisten vuosikymmentavoitteiden sisältöä kuin EU-toimielinten toimintaakin. Sekä yksilöiden että yritysten digitaalisen itsemääräämisoikeuden tulee olla vahvasti esillä kaikissa aloitteissa ja toimenpiteissä.

Digitaalisessa siirtymässä tulee huomioida myös demokratia ja ihmisoikeudet. Komissio painottaa ohjelmassaan myös luottamukseen pohjautuvaa, turvallista ja ihmiskeskeistä teknologiaa. Olisi tärkeää, että tämä huomioitaisiin myös Suomen kannassa vahvemmin eli Suomi antaisi tukensa eurooppalaiselle reilulle ja ihmiskeskeiselle datatalouden mallille, jossa yksilö voisi hallita paremmin omaa dataansa. Tällä hetkellä datatalouden rakenteet, toimintatavat ja kannusteet eivät ole reiluja sen enempää yksittäisten ihmisten kuin useimpien eurooppalaisten yritystenkään näkökulmasta.

Euroopan komissio edistää digitaalista siirtymää vuosikymmentavoitteiden lisäksi mittavalla uudella sääntelyllä ja uudistuksilla (Datastrategia). Sääntelyn tavoite on mahdollistaa datan sisämarkkinat ja edistää reilua datavetoista liiketoimintaa, mutta sitä vastoin oikeudellinen epävarmuus uhkaa syödä eurooppalaisen datatalouden potentiaalista. Sitran yrityskyselyn mukaan sääntelyn ja liiketoimintamallien riittämätön ymmärrys ovat eurooppalaisille yrityksille suurimmat esteet hyötyä datatalouden potentiaalista niiden datavarannoista huolimatta. Yhtenäisyyden ja datan sisämarkkinoiden turvaamiseksi on tärkeää, että sääntelyn kokonaiskuva sekä eri aloitteiden ja työkalujen väliset suhteet olisivat entistäkin selkeämmin kuvatut.

Sitra korostaa, että sääntely on vain yksi työkalu edistää digitaalista siirtymää ja tukee komission aloitetta digiosaamisen edistämiseksi koulussa ja korkea-asteen koulutuksessa. Mahdollisuus laajentaa digiosaamista ja datataloudessa keskeistä osaamista (esim. liiketoimintamallit ja sääntely) täytyy olla saavutettavaa ja poikkitieteellistä. Lisäksi tarvitaan panostuksia kannustimiin sekä kulttuuriin, joka kannustaa kokeiluihin ja innovaatioiden syntyyn.

9.12.2021

Demokratiasta EU:n kehittämisen läpileikkaava periaate (Uutta vauhtia eurooppalaiselle demokratialle)

Demokratian kehittyminen ja sen haluttavuus maailmanlaajuisesti edellyttävät eurooppalaiselta yhteisöltä suunnannäyttäjän roolia. Vain järjestelmä, joka on kansanvaltainen, ihmisarvoja kunnioittava ja taloudellisesti vakaa, näyttäytyy haluttavalta kansalaisille. EU:lla on erityinen vastuu sekä puolustaa että kehittää demokratiaa ja ihmisoikeuksia – ei ainoastaan EU-instituutioiden vaan myös jäsenvaltioiden. EU voisi myös kannustaa jäsenvaltioita kehittämään uusia osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksia.

Komission työohjelmassa on tunnistettu monia keskeisiä demokratian kehittämisen kohteita. Demokratiaa käsitellään kuitenkin omana ilmiönään eikä sitä nähdä ohjelman läpileikkaavana periaatteena, vaikka otsikko ”Eurooppa vahvemmaksi yhdessä” antaa ymmärtää, että kansalaiset olisivat mukana EU:n kanssakehittäjinä eikä hallinnon kohteina. Sitran näkökulmasta demokratia ei ole ilmiö, jota voidaan kehittää erillisenä, vaan Euroopan unionin tulevaisuuden elinehto.

Sitra pitää tärkeänä, että komissio aikoo vahvistaa eurooppalaista demokratiaa mm. panostamalla uusiin kansalaisosallistumisen muotoihin. Euroopan tulevaisuuskonferenssi on tervetullut kokeilu, jossa kansalaiset otetaan vahvemmin mukaan EU:n tulevaisuutta koskeviin keskusteluihin. Huomionarvoista on, että osallistavien prosessien hyväksyttävyys punnitaan viime kädessä siinä, miten ja missä laajuudessa ne vaikuttavat päätöksentekoon.

Kytkeytyminen päätöksenteon rakenteisiin on keskeisin kysymys kaikkien uusien kansalaisosallistumisen muotojen kehittämisen kannalta. EU:n tulevaisuuskonferenssin parhaita oppeja tulee hyödyntää lähtölaukauksena siihen, että jatkossa myös muuta, normaalia EU:n päätöksentekoa avattaisiin rohkeasti uusille osallistumisen muodoille. Suomen kannassa todetaan aivan oikein, että uusien vaikuttamisen tapojen lisäksi tulee edistää tietoisuutta myös muista osallistumis- ja vaikuttamistyökaluista, kuten EU-kansalaisaloite ja komission julkiset kuulemiset.

Helsingissä 9.12.2021,

Suomen itsenäisyyden juhlarahasto Sitra

Jyrki Katainen
Yliasiamies

9.12.2021

Lähteet

Sitra (2021): Pieni suuri maamme: Miten Suomen ilmastojohtajuus voisi hyödyttää meitä ja muita?
Sitra (2021): Eurooppalaisilla yrityksillä on vaikeuksia päästä kiinni datatalouteen
Sitra (2021): Principles-based frameworks and tools for fair data economy
Euroopan komissio (2021): The Digital Economy and Society Index (DESI)

Verkkosivut
France, Germany, UK, US and EU launch ground-breaking International Just Energy Transition Partnership with South Africa. EU-komission tiedote 2.11.2021. Saatavilla: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_21_5768